

PSYCHOPATHY AND NARCISSISM VS. THE EMOTIONAL AND INSTRUMENTAL VALUE OF AGGRESSION AND AUTO-AGGRESSION AMONG RECIDIVISTS

Józef K. GIEROWSKI^{1,2}, Justyna GRYGORUK¹

¹ *Department of Psychiatry, Jagiellonian University Medical College, Kraków, Poland*

² *Institute of Forensic Research, Kraków, Poland*

Abstract

The research in the present paper represents an attempt to define the nature of aggressive behaviour manifested by recidivists with psychopathic and narcissistic personality traits and, for the same group of subjects, to comprehend the relationship between psychopathy and narcissism with respect to the emotional and instrumental value of aggression and auto-aggression. The participants in the study were sixty-two adult male recidivists serving sentences for aggressive crimes in a penal institution in Wiśnicz. The research employed the following psycho-diagnostic tools: the Hare Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R), the Narcissism Questionnaire (*Narzißmusinventar*; NI) by F. W. Deneke, B. Hilgenstock and R. Müller and the Aggression Questionnaire (AQ) by A. H. Buss and M. Perry. The subjects of the study were assigned to one of three groups: emotional auto-aggression, instrumental auto-aggression or absence of auto-aggression. The statistical analysis of the results obtained by the study confirmed the existence of positive statistical relationships for both psychopathy and narcissism – but related only to some forms of aggression. It would appear to be the case that an intense concentration of psychopathic characteristics is most strongly related to aggressive behaviour in the form of physical aggression and anger. A high level of narcissism, however, would appear to be most firmly linked with an aggravated tendency to manifest aggression in the form of hostility and anger. It was further demonstrated that psychopathy was connected with a more acute tendency for aggression only in the case of low and average levels of narcissism. No relationship was proven between psychopathy and aggression in those subjects of the study with the most intense narcissism, while instrumental auto-aggression proved to be associated both with a higher level of psychopathy and of narcissism.

Key words

Psychopathy; Narcissism; Emotional aggression; Instrumental aggression; Auto-aggression; Buss and Perry Aggression Questionnaire.

Received 18 December 2011; accepted 26 March 2012

1. Introduction

Despite the long history of research into issues of aggression among criminals there remains a lack of unambiguous findings concerning the personality characteristics that may intensify an individual's tendency to react with aggression or auto-aggression. Among the personality characteristics that are connected with an aggravated tendency for aggressive

behaviour in penitentiaries, psychopathy and narcissism deserve special attention. This is because of the high intensity of both psychopathic and narcissistic traits in those convicted of crimes of aggression. It is worth emphasising that the phenomenon of aggression among psychopaths and narcissists is not a problem confined only to penal institutions: psychiatric wards where safety measures are in place to prevent the aggressive behaviour of patients with psychopathic or

narcissistic characteristics from becoming a danger to others, or from disturbing the course of the therapeutic process, are also involved. Yet despite the prevalence of aggressive phenomena among criminals, ambiguity remains concerning the nature of the aggressive and auto-aggressive behaviour associated with psychopathy or narcissism. This vagueness is in large measure connected with the lack of appropriate research tools for the accurate measurement of various forms of aggressive behaviour. The most popular tool for the measurement of aggression among prisoners is the Aggression Questionnaire by A. H. Buss and M. Perry, which is based on their understanding of aggression as expressed in a paper from 1992 [5]. This work, in turn, referred to Buss and Durkee's theory from 1957, which has endured for many years as the most popular method and approach where the examination of aggression is concerned. Despite the numerous analyses conducted since that time, the basis of Buss's theory of aggression remains unchanged [4, 10].

Buss defines aggression as an isolated act and as a stable attribute manifested in the tendency to aggressive behaviour [4]. Buss places aggression understood as an act into categories according to different reactions that direct harmful stimuli at another organism, while aggression understood as an individual's disposition for aggressive behaviour is identified by him as aggressiveness and described as a stable characteristic of an individual that often determines manifestations of aggressive behaviour [4, 10, 11]. According to Buss and Perry the factors that determine whether an individual manifests aggressive tendencies are as follows: their earlier experiences (such as frustration, negative stimuli or challenging situations associated with the experience of violence or harm) reinforcements of aggressive reactions (connected with reduced tension after the aggression has been manifested, when the source of frustration has been eliminated or when the individual's needs have been fulfilled) observing aggressive behaviour among others and learning by modelling, and social reinforcements associated with the approval of the group that supplies the patterns for the aggressive reactions. For Buss and Perry, a major role in the manifestation of aggressive behaviour is played by an individual's congenital biological disposition and, especially, certain temperamental characteristics [5, 1].

Buss's concept of aggression distinguishes external reactions of aggression manifested actively towards certain individuals from reactions expressed in verbal statements, which involve assuming a negative and suspicious attitude, which he describes as hostility, towards the environment in general. Buss treats

emotional reactions (anger) as variables influencing the course of aggressive behaviour, for which he lists three aspects: external reaction (aggression) attitude (hostility) and emotional reaction (anger). Aggression is understood as a discrete act of behaviour, which may be caused by factors such as frustration. Here, an aggressive reaction constitutes a nagging, unwelcome stimulus for a victim and occurs in the process of interaction between people. In Buss's view, this may be manifested in the form of emotional, instrumental or physical aggression (all attacks against another person in which the aggressor uses certain body parts or tools when inflicting pain or doing harm) verbal aggression (a verbal reaction that is a harmful stimulus to another person) direct aggression (face-to-face confrontation between the aggressor and the target) indirect aggression (any behaviour aimed at harming an individual, such as attacking them by destroying their belongings, for example by committing an act of arson on their house, or attacking them *via* other people by, for example, spreading gossip) active aggression (taking aggressive action) and passive aggression (causing harm by refraining from reaction). Anger also concerns, however, the physiological reactions of an organism and possesses attributes that intensify aggression so that an unpleasant tension builds, which is reduced through outbursts that provide the individual with relief. Hostility alone, as distinguished from anger and hostility together, lasts longer and involves only a verbal reaction that results from negative feelings and from negative assessments of events and of other people. It is usually a response to repeated attacks, or to a sense of harm that has been experienced, and it is fixed on a specific person or group of persons. In Buss's understanding, verbalised hostility is already aggression, but not all instances of verbal aggression are manifestations of hostility. In differentiating between an aggressive reaction and hostility Buss suggests that, in the psychological sense, an individual with strongly ingrained aggressive habits who frequently reacts with aggression will be different from an individual who restrains outbursts of aggression but is nevertheless distrustful, suspicious and has a hostile attitude.

A method for measuring the general level of aggression as a stable personality characteristic and a deep-seated preparedness to react with specific forms of aggression was developed from the theoretical work done on the subject by A. H. Buss and M. Perry. This is why these authors, along with others employing the eponymous questionnaire, use the terms "aggression" and "aggressiveness" interchangeably [3, 5, 11]. The most recent version of the aggression-measure-

ment tool, the Buss-Perry Aggression Questionnaire (BPAQ), is a version of the Buss-Durkee Inventory from 1957 that has been modified by the authors. It lists four components of aggressive behaviour: physical aggression, verbal aggression, anger and hostility. According to the authors, the physical and verbal aggression associated with harming and hurting others constitute the behavioural or motor component of an instance of aggressive behaviour. Here, it should be noted, the authors understand physical aggression as any use of force against another person. Meanwhile, in Buss and Perry's reading, the category of verbal aggression contains several forms, such as hostile comments, rejection, humiliation and threats. Meanwhile anger, which this theory describes as decisive in the readiness to deploy aggression, is described as a strong negative emotion connected with physiological arousal that leads to aggressive reactions. Hostility, on the other hand, is understood by Buss and Perry as expressing itself mainly in the form of negative attitudes and opinions [5].

As well as serving as a tool for measurement, the concept of aggression elaborated by Buss and Perry (BPAQ) allowed aggression to be defined holistically. They describe aggression as a general and stable tendency of an individual while at the same time accentuating its behavioural (as reflected in the scales for physical aggression and verbal aggression) cognitive (hostility scale) and emotional (as described by the anger scale) characteristics. The distinction made by Buss and Perry between aggression and hostility as two separate types of aggressive behaviour is a further important issue raised by their work [5].

Though Buss and Perry's theory of aggression, and the scale of measurement of aggressive behaviours it engendered, have many advantages, the self-descriptive nature of the tool may tend to distort the results obtained for the person under examination. This risk is especially acute where it is used in penal institutions, as those who are imprisoned in them have a tendency to present themselves in a positive light. With this in mind, it would appear necessary to conduct further empirical research aimed at securing a more thorough understanding of the nature of aggressive behaviour among criminals. These studies should seek to construct accurate tools for the measurement of various types of aggression in situations of penitentiary isolation. Finally, because of the co-occurrence of both the emotional and instrumental components in the aggressive behaviour of psychopaths, attention should also be directed at the difficulties involved in measuring the emotional and instrumental values of aggression

2. The aim of the research

The general aim of the research was to attempt to define the nature of aggressive behaviour manifested by recidivists with psychopathic and narcissistic personality traits and, for the same group of subjects, to comprehend the relationship between psychopathy and narcissism with respect to the emotional and instrumental value of aggression and auto-aggression. The more detailed aim was to seek to ascertain the way in which the relationship between psychopathy and narcissism may influence the character of the forms of aggression manifested by those who have been re-imprisoned for aggressive crimes.

3. Time, venue and sample

The study was conducted in the period between December 2009 and March 2010 in a prison in Nowy Wiśnicz, which is a secure institution for male penitentiary recidivists. The sample was made up of sixty-two adult men serving at least their second sentence for aggressive crimes.

4. Tools and methods used

The Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R) by R. D. Hare [8] was used for the measurement of psychopathy indicators: general psychopathy (PCL), the interpersonal-affective factor (PCL_I), the antisocial lifestyle factor (PCL_II) and the affective (PCL_AF), interpersonal (PCL_INT) behavioural (PCL_BEH) and antisocial components (PCL_ANT). The PCL-R scale serves to measure the intensity of psychopathic characteristics and contains 20 items in factor I – interpersonal-affective (encompassing the interpersonal component and the affective component) and factor II – antisocial behaviour (embracing a lifestyle or behavioural component and an antisocial component).

A Polish translation by A. Januszewski¹ of the Narcissism Questionnaire, NI (ger. Das Narzißmusinventar) by F. W. Deneke, B. Hilgenstock and R. Müller was used for the measurement of narcissism. The Narcissism Questionnaire is a self-description scale that measures the intensity of narcissistic traits. The questionnaire was constructed based on assumptions from personality theory that originate from the psychoanalytic approach. It took as its theoretical reference points

¹ The authors have used the names of the dimensions and subscales in the Narcissism Questionnaire based on the German version [12].

assumptions from object relations theory (forms of sexual perversion), phases of the development of the self that take into account the essence of primary and secondary narcissism and certain qualities associated with experiences of one's own self [9, 12].

The questionnaire is composed of 163 statements that fall into four groups illustrating basic forms of narcissism (I – endangered self, II – classical narcissistic self, III – idealistic self, IV – hypochondriac self). Each of the four forms of narcissism is described by its most prominent behavioural characteristics and their intensity is specified according to the 18 subscales that make up the narcissism questionnaire [9].

The first form of narcissism, the endangered self (*Das bedrohte Selbst*) covers eight subscales: the helpless self (*Ohnmächtiges Selbst*; subscale symbol: OHS) loss of control over affect/impulses (*Affekt/Impulskontrollverlust*; AIV) derealisation/depersonalisation (*Derealisation/Depersonalisation*; DRP) basic hope potential (*Basales Hoffnungspotential*; BAH) the small-minded (mean) self (*Kleinheitsselbst*; KLS) the negative corporal self (*Negatives Körperselbst*; NEK) social isolation (*Soziale Isolierung*; SOI) and archaic withdrawal (*Archaischer Rückzug*; ARR). The second form of narcissism, the classical narcissistic self (*Das "klassisch" narzißtische Selbst*), is linked to four subscales: the grandiose self (*Größenselbst*; GRS) longing for the ideal self (*Sehnsucht nach idealem Selbstobjekt*; SIS), the desire for approval and confirmation of one's own value (*Gier nach Lob und Bestätigung*; GLB) and narcissistic rage (*Narzißtische Wut*; NAW). The third form of narcissism, the idealistic self (*Das idealistische Selbst*), is described by four subscales: the autarchy ideal (*Autarkie-Ideal*; AUI) object devaluation (*Objektbewertung*; OBA) idealising values (*Werte-Ideal*; WEI) and symbiotic self-protection (*Symbiotischer Selbstschutz*; SYS). The fourth form of narcissism, the hypochondriac self (*Das hypochondrische Selbst*), is associated with two subscales: hypochondriac anxiety binding (*Hypochondrische Angstbindung*; HYA) and narcissistic benefit from illness (*Narzißtischer Krankheitsgewinn*; NAK).

The following narcissism indicators were used in the study: general narcissism (N), the endangered self (IN), the classical narcissistic self (IIN), the idealistic self (IIIN), the hypochondriac self (IVN), the helpless self (OHS), loss of control over affect/impulses (AIV), derealisation/depersonalisation (DRP), basic hope potential (BAH), the small-minded (mean) self (KLS), the negative corporal self (NEK), social isolation (SOI), archaic withdrawal (ARR), the grandiose self (GRS), longing for the ideal self (SIS), the desire for approval and the confirmation of one's own value

(GLB), narcissistic rage (NAW), the autarchy ideal (AUI), object devaluation (OBA), idealising values (WEI), symbiotic self-protection (SYS), hypochondriac anxiety binding (HYA) and narcissistic benefit from illness (NAK).

The results obtained for those examined in the study for the general level of narcissism were categorised using a lower and upper quartile for results representing a low and high level of narcissism respectively. The results from the remaining 50% were coded as representing an average level of narcissism.

The Aggression Questionnaire (AQ) by Buss and Perry in the Polish adaptation by L. Kirwil was used for the measurement of aggression indicators: general aggression (AQ) physical aggression (AQ_AF) verbal aggression (AQ_AW) anger (AQ_GN) and hostility (AQ_WR). The aggression Scale is a self-description measure of the general level of aggressiveness as a stable personality characteristic and of the tendency to react with various forms of aggression. This scale contains 29 statements describing various aspects of aggressive behaviour and is grouped by four subscales: the physical aggression scale (9 items) the verbal aggression scale (5 items) the anger scale (7 items) and the hostility scale (8 items).

To measure the following auto-aggression indicators (AA): instrumental auto-aggression (AA_INSTR; code: 3) emotional auto-aggression (AA_EM; code: 2) and absence of auto-aggression (AA_BRAK; code: 1) the following coding system was used: (3) a subject of the study was assigned to this group when the evaluator found an instrumental motive for auto-aggression, such as the desire to be transferred to another cell or prison; (2) a subject of the study was assigned to this group when the evaluator found no instrumental motives for auto-aggression; (1) a subject of the study was assigned to this group when the evaluator found no acts of auto-aggression.

5. Results

The statistical package Statistica v. 8.0 was used to analyse the collected data. An analysis of the statistical relationship between psychopathy and aggression, and between narcissism and aggression, was conducted using Pearson's *r* correlation coefficient. The Newman-Keulius test was used to analyse the statistical differences in the average level of psychopathy and the average level of narcissism of those under study who had been assigned to one of the following groups: instrumental auto-aggression, emotional auto-aggression and absence of auto-aggression. An analysis of

the statistical relationship between psychopathy and aggression as dependent on the level of narcissism was conducted using Spearman's R correlation coefficient.

The analysis of the statistical relationship between psychopathy and aggression revealed weak positive relationships between the psychopathy indicator and the general aggression indicator, as well as with the indicators of physical aggression, anger and hostility. Turning to the subscales of psychopathy, an average positive relationship between the antisocial lifestyle indicator and the indicator for physical aggression, and weak positive relationships with the indicators for anger and general aggression, were found. The indicator for the antisocial component returned weak positive relationships with the indicators for physical aggression, anger and general aggression. The behavioural component indicator, in turn, showed an average positive relationship with the physical aggression indicator (this was the strongest relationship of all those obtained) as well as weak positive relationships with the indicators of anger, hostility and general aggression. No statistically significant relationships between the factor I indicators, the affective component or the interpersonal component of psychopathy and any of the aggression indicators was proven. The detailed data concerning both the statistically significant, and insignificant, correlations of the psychopathy indicators with the particular aggression indicators are presented in Table I.

The analysis of the statistical relationship between narcissism and aggression established a weak positive relationship between the general narcissism factor and the indicators of general aggression and anger, and an average positive relationship with the hostility indicator. No statistically significant relationships between the general narcissism indicator and the indicators for physical or verbal aggression were proven. With regard to the particular subscales of narcissism, a strong positive relationship between the general aggression indicator and the indicators of loss of control over affect/impulses and narcissistic rage was shown, while there was an average positive relationship with the indicators of the endangered self, the classical narcissistic self, the hypochondriac self, the helpless self and derealisation/depersonalisation and a weak positive relationship with the classical narcissistic self, the hypochondriac self, the small-minded (mean) self, the negative corporal self, object devaluation and narcissistic benefit from illness. Furthermore, there was a strong positive relationship between the hostility indicator and the loss of control over affect/impulses indicator and an average positive relationship with the endangered self, the hypochondriac self, the helpless self, derealisation/depersonalisation, the small-minded (mean) self, narcissistic rage, the negative corporal self and narcissistic benefit from illness, and a weak positive relationship with the classical narcissistic self, object devaluation, hypochondriac anxiety binding, archaic withdrawal and social isolation. No sta-

TABLE I. CORRELATIONS: PSYCHOPATHY AND AGGRESSION

Variable	AQ_AF	AQ_AW	AQ_GN	AQ_WR	AQ
PCL_INT	0.1728 $p = 0.179$	0.1133 $p = 0.380$	0.1295 $p = 0.316$	0.1717 $p = 0.182$	0.1791 $p = 0.164$
PCL_AF	0.2190 $p = 0.087$	0.1955 $p = 0.128$	0.1463 $p = 0.257$	0.1447 $p = 0.262$	0.2077 $p = 0.105$
PCL_BEH	0.4321 $p = 0.000$	0.2563 $p = 0.044$	0.3445 $p = 0.006$	0.1908 $p = 0.137$	0.3772 $p = 0.003$
PCL_ANT	0.3014 $p = 0.017$	0.1872 $p = 0.145$	0.2766 $p = 0.030$	0.2421 $p = 0.058$	0.3096 $p = 0.014$
PCLI	0.2155 $p = 0.092$	0.1688 $p = 0.190$	0.1521 $p = 0.238$	0.1756 $p = 0.172$	0.2132 $p = 0.096$
PCLII	0.4088 $p = 0.001$	0.2479 $p = 0.052$	0.3491 $p = 0.005$	0.2499 $p = 0.050$	0.3865 $p = 0.002$
PCL	0.3436 $p = 0.006$	0.2362 $p = 0.065$	0.2805 $p = 0.027$	0.2557 $p = 0.045$	0.3393 $p = 0.007$

tistically significant relationship between any of the aggression indicators and the idealistic self, basic hope potential, the grandiose self, longing for the ideal self, the desire for approval and the confirmation of one's own value, the autarchy ideal, idealising values and

symbiotic self-protection indicators was established. The detailed data concerning both the statistically significant, and insignificant, correlations of the narcissism indicators with the aggression indicators are presented in Table II.

TABLE II. CORRELATIONS: NARCISSISM AND AGGRESSION

Variable	AQ_AF	AQ_AW	AQ_GN	AQ_WR	AQ
I.1 OHS	0.2363 $p = 0.064$	0.2046 $p = 0.111$	0.4293 $p = \mathbf{0.000}$	0.5419 $p = \mathbf{0.000}$	0.4288 $p = \mathbf{0.001}$
I.2 AIV	0.6244 $p = \mathbf{0.000}$	0.5864 $p = \mathbf{0.000}$	0.7320 $p = \mathbf{0.000}$	0.6607 $p = \mathbf{0.000}$	0.7750 $p = \mathbf{0.000}$
I.3 DRP	0.2593 $p = \mathbf{0.042}$	0.2453 $p = 0.055$	0.4398 $p = \mathbf{0.000}$	0.5627 $p = \mathbf{0.000}$	0.4541 $p = \mathbf{0.000}$
I.4 BAH	-0.0586 $p = 0.651$	-0.0211 $p = 0.871$	-0.2128 $p = 0.097$	-0.0959 $p = 0.458$	-0.1241 $p = 0.337$
I.5 KLS	0.1737 $p = 0.177$	0.1408 $p = 0.275$	0.2885 $p = \mathbf{0.023}$	0.3884 $p = \mathbf{0.002}$	0.3018 $p = \mathbf{0.017}$
I.6 NEK	0.1669 $p = 0.195$	0.1907 $p = 0.138$	0.3480 $p = \mathbf{0.006}$	0.5164 $p = \mathbf{0.000}$	0.3659 $p = \mathbf{0.003}$
I.7 SOI	0.1500 $p = 0.245$	0.0949 $p = 0.463$	0.1457 $p = 0.259$	0.2856 $p = \mathbf{0.024}$	0.2073 $p = 0.106$
I.8 ARR	0.0018 $p = 0.989$	0.0587 $p = 0.651$	0.3046 $p = \mathbf{0.016}$	0.3045 $p = \mathbf{0.016}$	0.2022 $p = 0.115$
II.1 GRS	0.0460 $p = 0.722$	0.2383 $p = 0.062$	0.0316 $p = 0.807$	0.1447 $p = 0.262$	0.1121 $p = 0.386$
II.2 SIS	-0.1090 $p = 0.399$	-0.0099 $p = 0.939$	-0.0780 $p = 0.547$	0.0902 $p = 0.485$	-0.0408 $p = 0.753$
II.3 GLB	0.0527 $p = 0.684$	0.0851 $p = 0.511$	0.1175 $p = 0.363$	0.2400 $p = 0.060$	0.1457 $p = 0.259$
II.4 NAW	0.5581 $p = 0.000$	0.4668 $p = 0.000$	0.5687 $p = 0.000$	0.6229 $p = 0.000$	0.6651 $p = 0.000$
III.1 AUI	-0.0620 $p = 0.632$	0.0657 $p = 0.612$	-0.1735 $p = 0.178$	-0.0678 $p = 0.600$	-0.0894 $p = 0.490$
III.2 OBA	0.1831 $p = 0.154$	0.2696 $p = \mathbf{0.034}$	0.1560 $p = 0.226$	0.3611 $p = \mathbf{0.004}$	0.2758 $p = \mathbf{0.030}$
III.3 WEI	-0.0830 $p = 0.521$	0.0751 $p = 0.562$	-0.1754 $p = 0.173$	0.0294 $p = 0.821$	-0.0667 $p = 0.606$
III.4 SYS	0.0363 $p = 0.779$	0.0518 $p = 0.689$	-0.0746 $p = 0.564$	0.0730 $p = 0.573$	0.0206 $p = 0.874$
IV.1 HYA	0.0855 $p = 0.509$	0.1125 $p = 0.384$	0.1770 $p = 0.169$	0.3294 $p = \mathbf{0.009}$	0.2093 $p = 0.103$

Variable	AQ_AF	AQ_AW	AQ_GN	AQ_WR	AQ
IV.2 NAK	0.0830 <i>p</i> = 0.522	0.0931 <i>p</i> = 0.472	0.2260 <i>p</i> = 0.077	0.4507 <i>p</i> = 0.000	0.2580 <i>p</i> = 0.043
I N	0.2193 <i>p</i> = 0.087	0.2190 <i>p</i> = 0.087	0.3696 <i>p</i> = 0.003	0.5082 <i>p</i> = 0.000	0.3951 <i>p</i> = 0.001
II N	0.1635 <i>p</i> = 0.204	0.2316 <i>p</i> = 0.070	0.2009 <i>p</i> = 0.117	0.3552 <i>p</i> = 0.005	0.2747 <i>p</i> = 0.031
III N	0.0222 <i>p</i> = 0.864	0.1316 <i>p</i> = 0.308	-0.0782 <i>p</i> = 0.546	0.1083 <i>p</i> = 0.402	0.0384 <i>p</i> = 0.767
IV N	0.0961 <i>p</i> = 0.458	0.1181 <i>p</i> = 0.361	0.2271 <i>p</i> = 0.076	0.4382 <i>p</i> = 0.000	0.2637 <i>p</i> = 0.038
N	0.1758 <i>p</i> = 0.172	0.2296 <i>p</i> = 0.073	0.2511 <i>p</i> = 0.049	0.4402 <i>p</i> = 0.000	0.3212 <i>p</i> = 0.011

The statistical analysis of the relationship between psychopathy and aggression as dependent on the level of narcissism revealed an average positive relationship between the general aggression indicator and the behavioural factor of psychopathy in a group manifesting a low level of narcissism. Meanwhile, in a group manifesting an average level of narcissism an average positive statistical relationship between the psychopathy indicator and the general aggression indicator was shown. The strongest positive relationship within the aggression indicators was the average positive relationship of the indicator for the behavioural component of psychopathy with the physical aggression indicators. Finally, no statistically significant relationship between psychopathy and any of the aggression indicators was found for a group manifesting a high level of narcissism. The detailed data concerning both the statistically significant, and insignificant, correlations of the particular psychopathy indicators with the particular aggression indicators among subjects with low and average levels of narcissism are presented in Tables III and IV.

The analysis of the statistical relationship between psychopathy and auto-aggression established that there were statistically significant differences in the level of psychopathy depending on the type of auto-aggression manifested. Among those in the study assigned to the instrumental auto-aggression group the average level of the general indicator of psychopathy was higher than the average level for the same indicator among those assigned to the absence of auto-aggression group – and the difference was statistically significant. The average level of the psychopathy indicator was the highest among those assigned to the instrumental auto-aggression group. The detailed data

concerning the average level of psychopathy depending on the type of auto-aggression manifested is presented in Tables V and VI, and in Figure 1.

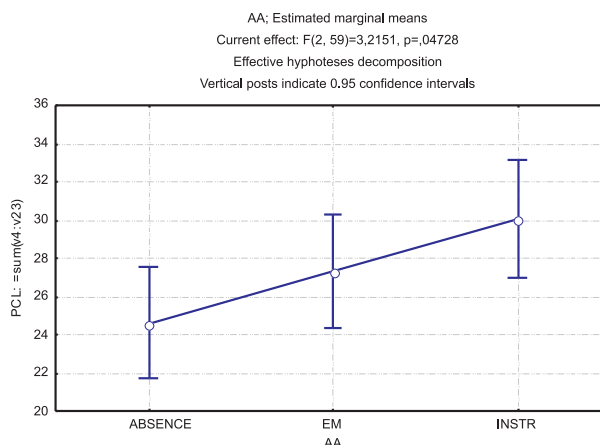

Fig. 1. The average level of psychopathy (PCL) depending on the type of auto-aggression (AA): absence of auto-aggression, emotional, instrumental.

The statistical analysis of the relationship between narcissism and auto-aggression proved that there were statistically significant differences in the level of narcissism depending on the type of auto-aggression manifested. Among the subjects in the study assigned to the instrumental auto-aggression group, the average level of the general indicator for narcissism proved to be higher than that of those from the emotional auto-aggression group and those from the absence of auto-aggression group. The detailed data on the average level of the general indicator for narcissism depending on the type of auto-aggression manifested is presented in tables VII and VIII, and in Figure 2.

TABLE III. CORRELATIONS: PSYCHOPATHY AND AGGRESSION IN GROUP OF EXAMINED PERSONS WITH LOW LEVEL OF NARCISSISM

Pair of variables	<i>N</i>	<i>R</i>	<i>t(N - 2)</i>	<i>p</i> level
PCL_INT & AQ_AF	16	0.168591	0.639972	0.532525
PCL_INT & AQ_AW	16	0.086897	0.326372	0.748970
PCL_INT & AQ_GN	16	0.373067	1.504506	0.154674
PCL_INT & AQ_WR	16	0.070624	0.264912	0.794937
PCL_INT & AQ	16	0.244980	0.945441	0.360466
PCL_AF & AQ_AF	16	-0.055945	-0.209656	0.836957
PCL_AF & AQ_AW	16	0.021343	0.079877	0.937466
PCL_AF & AQ_GN	16	-0.118289	-0.445728	0.662609
PCL_AF & AQ_WR	16	-0.130616	-0.492945	0.629693
PCL_AF & AQ	16	-0.036182	-0.135468	0.894170
PCL_BEH & AQ_AF	16	0.399346	1.629814	0.125426
PCL_BEH & AQ_AW	16	0.113839	0.428735	0.674640
PCL_BEH & AQ_GN	16	0.399774	1.631895	0.124983
PCL_BEH & AQ_WR	16	0.502367	2.173914	0.047357
PCL_BEH & AQ	16	0.506209	2.196241	0.045419
PCL_ANT & AQ_AF	16	0.293715	1.149690	0.269533
PCL_ANT & AQ_AW	16	0.205019	0.783758	0.446240
PCL_ANT & AQ_GN	16	0.180530	0.686766	0.503447
PCL_ANT & AQ_WR	16	0.347983	1.388835	0.186582
PCL_ANT & AQ	16	0.269571	1.047417	0.312655
PCLI & AQ_AF	16	0.064878	0.243265	0.811328
PCLI & AQ_AW	16	0.068421	0.256610	0.801213
PCLI & AQ_GN	16	0.195962	0.747722	0.467003
PCLI & AQ_WR	16	-0.018727	-0.070081	0.945120
PCLI & AQ	16	0.139040	0.525343	0.607566
PCLII & AQ_AF	16	0.342144	1.362410	0.194585
PCLII & AQ_AW	16	0.191816	0.731291	0.476664
PCLII & AQ_GN	16	0.265479	1.030304	0.320339
PCLII & AQ_WR	16	0.439602	1.831276	0.088420
PCLII & AQ	16	0.373374	1.505945	0.154308
PCL & AQ_AF	16	0.120920	0.455786	0.655534
PCL & AQ_AW	16	0.056845	0.213039	0.834368
PCL & AQ_GN	16	0.274554	1.068341	0.303442
PCL & AQ_WR	16	0.288377	1.126881	0.278738
PCL & AQ	16	0.266275	1.033626	0.318837

TABLE IV. CORRELATIONS: PSYCHOPATHY AND AGGRESSION IN GROUP OF EXAMINED PERSONS WITH AVERAGE LEVEL OF NARCISSISM

Pair of variables	<i>N</i>	<i>R</i>	<i>t(N - 2)</i>	<i>p</i> level
PCL_INT & AQ_AF	30	0.216941	1.175950	0.249517
PCL_INT & AQ_AW	30	0.062387	0.330764	0.743285
PCL_INT & AQ_GN	30	-0.060444	-0.320425	0.751025
PCL_INT & AQ_WR	30	0.041381	0.219158	0.828117
PCL_INT & AQ	30	0.119619	0.637541	0.528952
PCL_AF & AQ_AF	30	0.452844	2.687588	0.011976
PCL_AF & AQ_AW	30	0.312826	1.742789	0.092345
PCL_AF & AQ_GN	30	0.168172	0.902742	0.374364
PCL_AF & AQ_WR	30	0.141573	0.756758	0.455516
PCL_AF & AQ	30	0.346535	1.954817	0.060655
PCL_BEH & AQ_AF	30	0.587337	3.840027	0.000644
PCL_BEH & AQ_AW	30	0.292343	1.617603	0.116960
PCL_BEH & AQ_GN	30	0.320531	1.790564	0.084182
PCL_BEH & AQ_WR	30	0.081715	0.433845	0.667725
PCL_BEH & AQ	30	0.413539	2.403376	0.023113
PCL_ANT & AQ_AF	30	0.420124	2.449775	0.020807
PCL_ANT & AQ_AW	30	0.214888	1.164279	0.254136
PCL_ANT & AQ_GN	30	0.243911	1.330852	0.193974
PCL_ANT & AQ_WR	30	0.254841	1.394536	0.174123
PCL_ANT & AQ	30	0.392542	2.258413	0.031901
PCLI & AQ_AF	30	0.343549	1.935706	0.063060
PCLI & AQ_AW	30	0.171607	0.921735	0.364541
PCLI & AQ_GN	30	0.024084	0.127479	0.899473
PCLI & AQ_WR	30	0.069332	0.367758	0.715819
PCLI & AQ	30	0.221106	1.199673	0.240320
PCLII & AQ_AF	30	0.578999	3.757724	0.000801
PCLII & AQ_AW	30	0.311261	1.733132	0.094074
PCLII & AQ_GN	30	0.370907	2.113407	0.043608
PCLII & AQ_WR	30	0.287766	1.589968	0.123071
PCLII & AQ	30	0.504090	3.088511	0.004507
PCL & AQ_AF	30	0.501060	3.063698	0.004795
PCL & AQ_AW	30	0.312690	1.741949	0.092494
PCL & AQ_GN	30	0.194948	1.051745	0.301909
PCL & AQ_WR	30	0.193249	1.042225	0.306223
PCL & AQ	30	0.409035	2.371910	0.024807

TABLE V. GENERAL LEVEL OF PSYCHOPATHY (PCL) AND TYPE OF AUTO-AGGRESSION (AA): ONE-DIMENSIONAL RESULTS

Result	Degrees of freedom	PCL SS	PCL MS	PCL F	PCL p
Constant term	1	46173.12	46173.12	991.0900	0.000000
AA	2	299.57	149.78	3.2151	0.047281
Error	59	2748.70	46.59		
Total	61	3048.27			

TABLE VI. DIFFERENCES IN AVERAGE LEVEL OF GENERAL INDICATOR OF PSYCHOPATHY (PCL) DEPENDING ON TYPE OF AUTO-AGGRESSION (AA): LACK OF AUTO-AGGRESSION, EMOTIONAL, INSTRUMENTAL

No. of AA group	1	2	3	AA
1		0.209944	0.035664	Absence
2	0.209944		0.206246	Emotional
3	0.035664	0.206246		Instrumental
PCL	24.63	27.33	30.05	

TABLE VII. GENERAL LEVEL OF NARCISSISM (N) AND TYPE OF AUTOAGGRESSION (AA): ONE-DIMENSIONAL RESULTS

Result	Degrees of freedom	N SS	N MS	N F	N p
Constant term	1	13406100	13406100	2365.049	0.000000
AA	2	45232	22616	3.990	0.023704
Error	59	334437	5668		
Total	61	379669			

TABLE VIII. DIFFERENCES IN THE AVERAGE LEVEL OF THE GENERAL NARCISSISM INDICATOR (N) DEPENDING ON THE TYPE OF AUTO-AGGRESSION (AA): ABSENCE OF AUTO-AGGRESSION, EMOTIONAL, INSTRUMENTAL

No. of AA group	1	2	3	AA
1		0.648233	0.029094	Absence
2	0.648233		0.024470	Emotional
3	0.029094	0.024470		Instrumental
N	451.95	441.19	504.47	

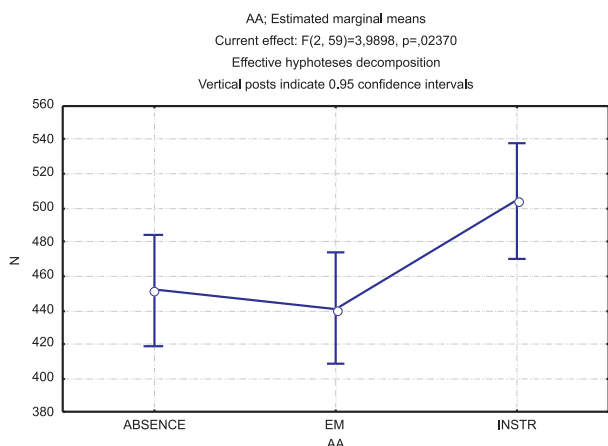

Fig. 2. The average level of narcissism (N) depending on the type of auto-aggression (AA): absence of auto-aggression, emotional, instrumental.

6. Discussion

The analysis of the nature of aggressive behaviour related to psychopathy and narcissism established statistical relationships in the case of both psychopathy and narcissism, yet these concerned only some forms of aggression.

The research results suggest that psychopathy is related to a tendency to manifest aggression. This would seem to be in accordance with the results of previous empirical research, which found that psychopaths commit aggressive crimes more often than non-psychopaths [15]. It should be emphasised that the research proved that psychopathy is significantly connected with an aggravated level of aggression in the sphere of the general intensity of psychopathy, within the terms of factor II (antisocial lifestyle) and with respect to the antisocial component and the behavioural component. This was not the case for factor I (interpersonal-affective) which appeared not to be connected with an aggravated tendency for aggressive behaviour. It was found that those with intensified psychopathic characteristics show the strongest tendencies to manifest aggressive behaviour in the form of physical aggression and anger, but the weakest tendencies to manifest aggression in its less direct forms, such as hostility or verbal aggression.

The relationship of narcissism with aggression was also demonstrated only with reference to some forms of aggressive behaviour, but the effect was sharper and more distinct than in the case of the relationship between psychopathy and aggression. It was found that those with intense narcissistic traits had a significantly higher general level of aggression and hostility than

those with less-intense narcissism. It is worth stressing that the stronger relationships between narcissism and aggression were revealed in the case of the particular characteristics that are the elements of the construct of narcissism, rather than in the case of the general intensity of narcissistic traits, which indicates the complexity of the phenomena in question. The results proved that narcissism is very clearly connected with hostility and anger, and this relationship was most intense when associated with the sense of an endangered self, a lack of control over affect and impulses, a sense of helplessness and narcissistic rage. Narcissistic aggression also appeared to be related to the negative corporal self, the tendency to self-humiliation and to depend for one's own self-esteem on the assessments of the environment, distrust towards others and social isolation. In the case of narcissism, aggression was also connected with narcissistic hypochondriac tendencies in the form of attaching excessive importance to one's own bodilyness. When compared to psychopathy, narcissism appeared to be connected to a significantly lower degree with verbal and physical aggression, which were connected mainly with such narcissistic characteristics as a sense of helplessness and emptiness, narcissistic rage and a lack of control over impulses. It is important to note that a sense of helplessness and narcissistic rage were also connected with physical aggression among psychopaths, which may suggest a similar mechanism leading to aggressive behaviour in both cases [2]. It would appear to be the case that aggression associated with the narcissistic characteristics of anger and helplessness may be treated as a grandiose form of compensation for a sense of emptiness and low self-esteem that, in the light of the present research, is characteristic of both narcissistic and psychopathic individuals. The above data fit well with the model proposed by Baumeister, according to which aggression among narcissistic individuals appears as a response to an endangered Ego (threatened egotism hypothesis) and often also as a response to an obstacle preventing the satisfaction of an individual's needs. It would seem that the threatened egotism hypothesis is confirmed both in the case of narcissism and of psychopathy [2, 6]. However, it may be the case that where it is associated with psychopathy, narcissistic rage may be less connected with the need for social acceptance than it is in the case of narcissism, where it is socially motivated aggression that attains a significantly stronger intensity. The results also indicate that aggression connected both with narcissism and with psychopathy share the common platform of a powerfully intense anger, which lends acuteness to aggressive behaviour and generates unpleasant emotional tension [4]. It may be, however,

that psychopathy and narcissism are connected with the different ways of relieving emotional tension that accompany aggression. With regard to psychopaths, aggression may adopt more direct forms, such as physical aggression, while for narcissists anger may adopt more indirect forms and manifest, for example, in an individual's assumption of an entrenched and unceasing hostility. This difference is most likely due to the narcissist's oversensitivity to criticism and more acute need for confirmation of the self in the presence of others, which results in less inclination to react with open aggression than in the case of psychopaths [4, 5, 8, 11].

It is worth emphasising that, despite the confirmation of a relationship between psychopathy and aggression, the majority of the relationships between the particular factors and components of psychopathy and the particular types of aggression (as measured by Buss and Perry's Aggression Questionnaire) were weak. The exceptions to this were the relationships of average strength between factor II, the behavioural component and physical aggression. Taking into consideration the above research results and the literature concerning the nature of aggression among psychopaths and narcissists, it may be valuable to reflect on the type of aggression measured with Buss and Perry's Aggression Questionnaire and on its legitimacy as a measure of aggression among psychopaths. It may be the case that the Aggression Questionnaire captures an individual's tendency to manifest aggression of an emotional character (both on the physical and verbal levels) to a high degree, while excluding the instrumental aspects. Emotional aggressive behaviours, especially in reaction to social insult or criticism, would appear in the case of narcissists to be the most frequent forms of aggression manifested, which is associated with such typical narcissistic characteristics as loss of control over impulses or narcissistic rage. Where psychopaths are concerned, however, emotional aggressive behaviour is only one aspect of the aggression manifested, which also includes aggression that is less emotional, unplanned and aimed at a more specific target [15]. It has been shown that psychopathic killers commit both emotional homicides (during an argument, for example) and murders that are thoroughly planned and committed with no affective component. By contrast, non-psychopaths very seldom commit murders of an instrumental character. The tendencies for emotional aggression among psychopaths are connected with traits such as impulsiveness, narcissistic rage and lack of control over affect and impulses, while the tendencies responsible for instrumental aggression in psychopaths include lack of empathy, superficial

emotionality or the ability to use others for one's own purposes [14]. These differences between the types of aggression manifested by narcissists and psychopaths may partially explain why the research found that narcissism appeared to be connected with aggression to a higher degree than psychopathy (as measured with Buss and Perry's Aggression Questionnaire).

In the light of the above, a more detailed analysis of the role that is played by the instrumental component in the aggressive behaviour of psychopaths would appear justified. Yet at present there is a lack of research tools for the assessment of the degree of instrumentality in the aggressive behaviour of those serving prison sentences, and developing them is made considerably more complicated by the co-occurrence of the emotional component and the instrumental component in aggressive behaviour. There are therefore challenges involved in measuring both of the types of aggression mentioned above [4, 7, 14, 15]. Attempts for empirical purposes to categorise the subjects of a study as either instrumentally or emotionally aggressive based on the legal classification of a criminal act are often inaccurate. Instead, it would be more precise to examine the instrumentality of aggression by assessing the emotional and instrumental values of aggressive behaviour as two dimensions based on a qualitative and quantitative analysis of the aggressive act that has been committed [1]. Furthermore, an analysis of the relationship between narcissism and the intensity of aggression among psychopaths established an inverse relationship between the level of aggressive behaviour among psychopaths and the level of narcissistic characteristics manifested. It was shown that psychopaths have the greatest inclination towards aggressive behaviour (as measured by Buss and Perry's Aggression Questionnaire) where there is an average intensity of narcissism. The relationship between psychopathy and aggression appeared to be slightly weaker in the study group with a low level of narcissistic traits, while no relationship between psychopathy and aggression was proven in the study group with the most intense narcissism.

In view of these results, it is possible that there may be a significant relationship between narcissism and the intensification or weakening of various forms of aggression manifested by psychopaths. The absence of a relationship between psychopathy and aggression among highly narcissistic persons may be associated with the powerful need for social approval that is typical for narcissism. Psychopaths, meanwhile, are more indifferent when it comes to the feelings and opinions of others [13, 16]. The suggested relationship constitutes a further premise indicating the multidimen-

sional association that exists between psychopathy and narcissism. It is surely the case that intensified narcissism, which must not be treated as identical to psychopathy, often co-occurs with psychopathic characteristics, which may be of central importance in understanding the nature of the aggression manifested by psychopaths. However, the results of the present research that concern auto-aggression manifested by those with narcissistic and psychopathic traits indicate that those found to have a tendency for instrumental auto-aggression have a significantly higher level of both psychopathy and narcissism than those who have committed acts of emotional auto-aggression or those who have committed no acts of auto-aggression. It is therefore possible that those with psychopathic traits, as well as those with narcissistic traits, manifest a higher tendency to turn aggression on themselves to achieve their goals. When the results above are considered, the question of the relationship between psychopathy and narcissism, and of the instrumentality of aggressive behaviour in the case of aggression directed at others, becomes a vital one. Based on the literature review and the results of the empirical studies, it should be accepted that psychopaths may be inclined to use both aggression and auto-aggression to achieve their goals. As distinct from psychopaths, narcissists motivated by instrumental goals may have stronger tendencies to direct aggression towards themselves than towards others. This may again be due to traits typical for narcissism, such as a powerful need for social acceptance (which blocks instrumental aggression) linked to a sense of threat and emptiness and accompanied by a negative and rejecting attitude towards one's own self (which intensifies instrumental auto-aggression). It would seem that psychopaths, when compared to narcissists, are more indifferent in their selection of the object of instrumental aggression [13, 16]. It would appear necessary in the light of these reflections to take further steps towards the construction of research tools that will serve the accurate measurement of instrumental aggression.

7. Summary and conclusions

The present research established the existence of a relationship between psychopathy and narcissism and an aggravated level of aggression. Strong psychopathic traits appeared to be most strongly related to a tendency to manifest aggressive behaviour in the form of physical aggression and anger, whereas a high level of narcissism appeared to be most strongly associated with a higher tendency for aggression in the

form of hostility as well as anger. It was also demonstrated that recidivists committing acts of instrumental aggression have a higher level of both psychopathy and narcissism than recidivists committing acts of emotional auto-aggression or committing no auto-aggressive acts. The research results also captured a significant relationship between the intensity of narcissism and the tendency for aggressive behaviour among psychopaths. Those with intensified psychopathic characteristics manifested an aggravated tendency for aggression only when they had a low or average level of narcissism. No relationship between psychopathy and aggression was proven among those with the highest levels of narcissism.

The results would appear to confirm the thesis that both psychopathy and narcissism are related to only some types of aggressive behaviour and to suggest that aggression among those with psychopathic characteristics may be of a more instrumental nature than it is in those who do not manifest these traits. There are therefore grounds for conducting further analyses aimed at developing research tools that would serve to accurately measure the emotional and instrumental values of aggressive and auto-aggressive behaviour among psychopaths who are either imprisoned or are resident in secure psychiatric wards. A better recognition of the mechanisms underlying aggression among psychopaths would surely make a considerable contribution to improving the rehabilitation and therapeutic programmes that are in use.

References

1. Anderson C., Bushman B., Is it time to pull the plug on hostile versus instrumental aggression dichotomy?, *Psychological Review* 2001, 108, 273–279.
2. Baumeister R., Bushman B., Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: does self-love or self-hate lead to violence?, *Journal of Personality and Social Psychology* 1998, 75, 219–229.
3. Berkowitz L., *Aggression: its causes, consequences and control*, McGraw-Hill, New York 1993.
4. Buss A., *The psychology of aggression*, John Wiley and Sons, London 1961.
5. Buss A. H., Perry M., The Aggression Questionnaire, *Journal of Personality and Social Psychology* 1992, 6, 452–459.
6. Cale E., Lilienfeld S., Psychopathy factors and risk for aggressive behavior: a test of the “Threatened Egotism” hypothesis, *Law and Human Behavior* 2006, 30, 51–74.
7. Cornell D., Hawk G., Oram G. [et al.], Psychopathy in instrumental and reactive violent offenders, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 1996, 64, 783–790.

8. Hare R. D., Manual for the Revised Psychopathy Checklist, Multi-Health Systems, Toronto 2003.
9. Januszewski A., Kwestionariusz Narcyzmu. Wartość diagnostyczna w świetle wyników badań polskiej młodzieży, [w:] Wybrane zagadnienia z psychologii klinicznej i osobowości. Metody diagnostyczne w badaniach dzieci i młodzieży, Oleś M. [red.], TN KUL, Lublin 2005.
10. Kosewski M., Agresywni przestępcy, Wiedza Powszechna, Warszawa 1977.
11. Krahé B., Agresja, GWP, Gdańsk 2005.
12. Kraus D., Untersuchungen zur Konstruktvalidität zweier psychoanalytisch fundierter Fragebögen. Philosophische Dissertation, Hamburg 1999.
13. Lowen A., Narcyzm. Zaprzeczanie prawdziwemu Ja, Jacek Santorski & Co., Agencja Wydawnicza, Warszawa 1995.
14. Porter S., Woodworth M., In cold blood: characteristics of criminal homicides as a function of psychopathy, *Journal of Abnormal Psychology* 2002, 111, 436–445.
15. Porter S., Woodworth M., Psychopathy and aggression, [in:] Handbook of psychopathy, Patrick C. J. [ed.], The Guilford Press, New York 2006.
16. Röhr H. P., Narcyzm – zaklęte „ja”, W Drodze, Poznań 1999.

Corresponding author

Prof. dr hab. Józef K. Gierowski
Klinika Psychiatrii Dorosłych CM UJ
ul. Kopernika 21 a
PL 31-501 Kraków
e-mail: kgierowski@poczta.onet.pl

PSYCHOPATIA I NARCYZM A EMOCJONALNA I INSTRUMENTALNA WARTOŚĆ AGRESJI ORAZ AUTOAGRESJI U RECYDYWISTÓW

1. Wprowadzenie

Pomimo długiej historii badań nad problematyką agresji u osób naruszających porządek prawny wciąż brak jednoznacznych rozstrzygnięć dotyczących zmiennych osobowościowych, które mogą nasilać skłonność jednostki do reagowania agresją lub autoagresją. Wśród cech osobowości wiązanych ze zwiększoną tendencją do zachowań agresywnych w środowisku penitencjarnym na szczególną uwagę zasługują psychopatia i narcyzm ze względu na duże nasilenie zarówno cech psychopatycznych, jak i narcystycznych u osób skazanych za przestępstwa z użyciem przemocy. Warto zaznaczyć, że zjawisko agresji u osób psychopatycznych i narcystycznych stanowi problem nie tylko w zakładach karnych. Dotyczy bowiem także osób przebywających na oddziałach szpitali psychiatrycznych realizujących środek zabezpieczający, gdzie agresywne zachowanie pacjenta o cechach psychopatycznych czy narcystycznych może zagrażać innym, jak również zaburzać przebieg prowadzonej terapii. Jednak pomimo dużego rozpowszechnienia zjawiska agresji u osób naruszających porządek prawny, nadal brak jednoznaczności co do charakteru zachowań agresywnych i autoagresywnych związanych z psychopatią czy narcyzmem. Niejasność ta jest w dużej mierze związana z brakiem odpowiednich narzędzi badawczych pozwalających na trafny pomiar różnych form zachowań agresywnych. Najpopularniejszym obecnie narzędziem służącym do pomiaru agresji u osób odbywających karę pozbawienia wolności jest Kwestionariusz Agresji A. H. Bussa i M. Perry'ego, którego podstawą jest koncepcja agresji tych autorów z 1992 roku [5]. Opiera się ona na teorii z 1957 roku (opracowali ją A. H. Buss i A. Durkee), która stanowiła przez wiele lat najpopularniejsze ujęcie i metodę badania agresji. Pomimo licznych analiz, jakie przeprowadzono od tego czasu, teoria Bussa związana z istotą agresji w zasadzie nie uległa zmianie [4, 10].

Buss w swojej koncepcji definiuje agresję jako jednostkowy czyn oraz jako stałą właściwość przejawiającą się w skłonności do zachowań agresywnych [4]. Agresję rozumianą jako czyn autor ujmuje w kategoriach reakcji dostarczającej innemu organizmowi szkodliwych bodźców. Natomiast agresję rozumianą jako indywidualną dyspozycję do agresywnego zachowania się Buss utożsamia z agresywnością i opisuje jako trwałą właściwość jednostki determinującą częste manifestowanie agresji w zachowaniu [4, 10, 11]. Według koncepcji Bussa i Perry'ego o tym, czy jednostka będzie przejawiała agresywne skłonności, decydują wcześniejsze doświadczenia

osoby (jak frustracja, negatywne bodźce czy trudne sytuacje związane z doświadczaniem przemocy lub krzywdy), wzmocnienia reakcji agresywnych (związane ze spadkiem napięcia po ujawnieniu agresji, eliminacją źródła frustracji czy zaspokojeniem własnych potrzeb), obserwowanie zachowań agresywnych u innych (i uczenie się przez naśladownictwo) oraz wzmocnienia społeczne związane z aprobatą grupy, która dostarcza wzorów agresywnych reakcji. Buss i Perry przypisywali także dużą rolę w ujawnianiu zachowań agresywnych wrodzonym dyspozycjom biologicznym jednostki, zwłaszcza określonym cechom temperamentu [5, 11].

Koncepcja agresji Bussa proponuje rozgraniczenie zewnętrznej reakcji agresji (przejawianej czynnie w stosunku do konkretnych osób) od reakcji wyrażającej się w formie wypowiedzi słownych i polegającej na przyjęciu zgeneralizowanej, negatywnej i podejrzliwej postawy w stosunku do otoczenia, którą określa jako wrogość. Ponadto autor ten traktuje reakcje emocjonalne (gniew) jako zmienne wpływające na przebieg zachowania agresywnego. Buss wymienia więc trzy terminy odnoszące się do trzech aspektów agresywnego zachowania – reakcję zewnętrzną (agresję), postawę (wrogość) i reakcję emocjonalną (gniew). Agresja rozumiana jest jako pojedynczy akt zachowania, który może być spowodowany takim czynnikiem, jak frustracja. Reakcja agresywna stanowi tu dokuczliwy, niepożądany dla ofiary bodziec i zachodzi w procesie interakcji między ludźmi. Według Bussa, może się ona przejawiać pod postacią agresji gniewnej lub instrumentalnej, fizycznej (każdy atak skierowany przeciwko drugiej osobie, w którym atakujący posługuje się określonymi częściami ciała lub narzędziami, zadając ból lub wyrządzając szkodę osobie będącej przedmiotem agresji) lub słownej (werbalna reakcja będąca dla drugiej osoby bodźcem dotkliwym), bezpośredniej (czyli wszelkich zachowań agresywnych skierowanych bezpośrednio przeciwko danej osobie) lub pośredniej (czyli wszelkich zachowań mających na celu spowodowanie czyjejś krzywdy, atakując go poprzez niszczenie rzeczy należących do niego – np. podpalenie domu lub poprzez inne osoby – np. rozsiewanie plotek) czy też czynnej (poprzez podjęcie działania agresywnego) lub biernej (poprzez zaniechanie reakcji). Gniew dotyczy natomiast reakcji fizjologicznych organizmu, posiada właściwości napędowe intensyfikujące agresję i wywołuje nieprzyjemne napięcie, którego zredukowanie podczas wybuchu wściekłości przynosi jednostce ulgę. Wrogość w odróżnieniu od agresji i gniewu trwa dłużej i stanowi wyłączenie werbalną reakcję wiążącą się z negatywnymi uczuciami oraz negatywnymi ocenami ludzi i wydarzeń. Jest

ona zwykle odpowiedzią na powtarzający się atak lub doznawane poczucie krzywdy i skupia się raczej na określonej osobie lub grupie osób. Zwerbalizowana wrogość, zdaniem Bussa, stanowi już agresję, ale nie każda agresja słowna musi być przejawem wrogości. Dokonując różniczenia między reakcją agresywną a wrogością, Buss sugeruje, że pod względem psychologicznym odmienna jest jednostka charakteryzująca się silnie utrwalonymi nawykami agresywnymi (często reagująca agresją) od jednostki kontrolującej wybuchy agresji, lecz nieufnej, podejrzliwej i wrogo nastawionej [4, 5, 11].

Zgodnie z koncepcją agresji Bussa i Perry'ego, skonstruowana w oparciu o ich teorię metoda służy do pomiaru ogólnego poziomu agresji jako stałej cechy osobowości oraz utrwalonej gotowości do reagowania określonymi jej formami. Dlatego też autorzy ci, jak i inni badacze stosujący opisywany kwestionariusz, używają pojęć „agresja” oraz „agresywność” zamiennie [3, 5, 11]. Najnowsza wersja narzędzia do pomiaru agresji, Kwestionariusz Agresji A. Bussa i M. Perry'ego (Buss-Perry Aggression Questionnaire, AQ), opiera się na zmodyfikowanej przez autorów wersji kwestionariusza z 1957 roku (Buss-Durkee Inventory) i wyróżnia cztery komponenty zachowań agresywnych: agresję fizyczną, agresję werbalną, gniew oraz wrogość. Zdaniem autorów, agresja fizyczna i agresja werbalna związane z raniem i krzywdzeniem innych, stanowią behawioralny lub motoryczny komponent zachowania agresywnego, przy czym przez agresję fizyczną autorzy rozumieją każde zastosowanie siły wobec drugiej osoby. Natomiast w obrębie agresji werbalnej wyróżnić należy, ich zdaniem, kilka form takich, jak wrogie uwagi, odrzucanie, poniżanie oraz pogroźki. Gniew, który według omawianej teorii decyduje o gotowości do agresji, Buss i Perry opisali jako silną negatywną emocję związaną z fizjologicznym pobudzeniem oraz prowadzącą do agresywnych reakcji. Natomiast wrogość wyraża się ich zdaniem głównie w postaci negatywnych postaw i sądów [5].

Koncepcja agresji opracowana przez Bussa i Perry'ego oraz narzędzie służące do jej pomiaru – Kwestionariusz Agresji – pozwalają ująć agresję w sposób całościowy. Opisują one agresję jako ogólną i stałą tendencję jednostki, akcentując jednocześnie zarówno jej charakterystyki behawioralne (odzwierciedlone w skalach agresji fizycznej i agresji werbalnej), poznawcze (pod postacią skali wrogości), jak i emocjonalne (opisywane przez skalę gniewu). Istotną kwestią w koncepcji Bussa i Perry'ego wydaje się także rozróżnienie agresji i wrogości jako dwóch odrębnych rodzajów agresywnego zachowania [5].

Pomimo licznych zalet koncepcji agresji Bussa i Perry'ego oraz opracowanej przez nich skali do pomiaru zachowań agresywnych, uwagę zwraca samoopisowy charakter narzędzia, który może w zniekształcający sposób wpłynąć na wynik uzyskany przez osobę bada-

ną. Ryzyko takie zachodzi zwłaszcza w przypadku wykorzystania omawianego kwestionariusza w zakładach karnych ze względu na fakt, iż osoby w nich przebywające posiadają tendencję do korzystnej autoprezentacji. Mając na uwadze powyższe rozważania, konieczne wydaje się przeprowadzenie dalszych badań empirycznych mających na celu lepsze poznanie charakteru zachowań agresywnych u osób naruszających porządek prawny. Badania takie powinny zmierzać w kierunku konstrukcji trafnych narzędzi służących do pomiaru różnych rodzajów agresji w warunkach izolacji penitencjarnej. Należy jednak zwrócić uwagę na trudności w pomiarze emocjonalnej i instrumentalnej wartości agresji ze względu na współwystępowanie w zachowaniach agresywnych psychopatów zarówno komponentu emocjonalnego, jak i instrumentalnego.

2. Cel badań

Ogólnym celem przeprowadzonych badań była próba określenia charakteru zachowań agresywnych przejawianych przez recydywistów o psychopatycznych oraz o narcystycznych cechach osobowości. Próbowano także uchwycić charakter zależności pomiędzy psychopatią i narcyzmem a emocjonalną i instrumentalną wartością agresji oraz autoagresji. Bardziej szczegółowym celem badań była próba ustalenia, w jaki sposób związek pomiędzy psychopatią i narcyzmem może wpływać na charakter przejawianych form agresji u osób odbywających powtórny karę pozbawienia wolności za przestępstwa agresywne.

3. Czas i miejsce badań oraz osoby badane

Badania przeprowadzono w okresie od grudnia 2009 roku do marca 2010 roku na terenie Zakładu Karnego w Nowym Wiśniczu (jednostka typu zamkniętego dla mężczyzn – recydywistów penitencjarnych). Badaniami objęto 62 dorosłych mężczyzn odbywających powtórny karę pozbawienia wolności za przestępstwa agresywne.

4. Zastosowane narzędzia i metody badawcze

Do pomiaru wskaźników psychopatii: ogólnej psychopatii (PCL), czynnika interpersonalno-afektywnego (PCLI), czynnika antyspołecznego stylu życia (PCLII) oraz komponentu afektywnego (PCL_AF), interpersonalnego (PCL_INT), behawioralnego (PCL_BEH) i antyspołecznego psychopatii (PCL_ANT) wykorzystano skalę psychopatii PCL-R autorstwa R. D. Hare'a [8]. Skala PCL-R służy do pomiaru nasilenia cech psychopatycznych przy pomocy 20 itemów składających się

na czynnik I – interpersonalno-afektywny (obejmujący komponent interpersonalny i komponent afektywny) oraz czynnik II dotyczący zachowań antyspołecznych (obejmujący komponent stylu życia lub behawioralny i komponent antyspołeczny).

Do pomiaru narcyzmu wykorzystano Kwestionariusz Narcyzmu NI (niem. Das Narzißmusinventar) autorstwa F. W. Deneke'a, B. Hilgenstocka i R. Müllera w polskim tłumaczeniu A. Januszewskiego¹. NI jest skalą samoopisową mierzącą nasilenie cech narcystycznych. Konstrukcja kwestionariusza jest oparta o założenia teorii osobowości mające swój rodowód w podejściu psychoanalitycznym. W podstawach teoretycznych autorzy uwzględnili założenia wynikające z teorii relacji z obiektem (formy perwersji seksualnych), faz rozwoju ja uwzględniających istotę narcyzmu pierwotnego i wtórnego oraz określone jakości związane z odczuwaniem własnego ja [9, 12].

Na kwestionariusz składają się 163 twierdzenia tworzące cztery podstawowe grupy ilustrujące cztery podstawowe postacie narcyzmu (I – ja zagrożone, II – klasyczne ja narcystyczne, III – ja idealistyczne, IV – ja hipochondryczne). Każda z czterech postaci narcyzmu opisana została poprzez najbardziej istotne cechy zachowania, których nasilenie ustala się na podstawie 18 podskal wchodzących w skład kwestionariusza narcyzmu [9].

Pierwsza postać narcyzmu – ja zagrożone (niem. Das bedrohte Selbst) obejmuje osiem podskal: ja bezradne (niem. Ohnmächtiges Selbst; podskala określana symbolem OHS), utrata kontroli nad afektem/impulsami (niem. Affekt/Impulskontrollverlust; AIV), derealizacja/depersonalizacja (niem. Derealisation/Depersonalisation; DRP), podstawowy potencjał nadziei (niem. Basales Hoffnungspotential; BAH), ja małosłowne (niem. Kleinheitsselbst KLS), negatywne ja cielesne (niem. Negatives Körperselbst; NEK), izolacja społeczna (niem. Soziale Isolierung; SOI) oraz pierwotne wycofanie się (niem. Archaischer Rückzug; ARR). Druga postać narcyzmu – klasyczne ja narcystyczne (niem. Das „klassisch“ narzißtische Selbst) obejmuje cztery podskale: ja wielkościowe (niem. Größenselbst; GRS), tęsknota za idealnym ja (niem. Sehnsucht n. idealem Selbstobjekt; SIS), żądza pochwał i potwierdzania własnej wartości (niem. Gier nach Lob und Bestätigung; GLB) oraz narcystyczny gniew (niem. Narzißtische Wut; NAW). Trzecia postać narcyzmu – ja idealistyczne (niem. Das idealistische Selbst) opisana jest przez cztery podskale: ideał samowystarczalności (niem. Autarkie-Ideal; AUI), dewaluacja obiektu (niem. Objektbewertung; OBA), ideał wartości własnego ja (niem. Werte-Ideal; WEI) oraz ochrona siebie przez symbiozę (niem. Symbiotischer Selbstschutz; SYS). Postać czwarta narcyzmu – ja hipochondryczne (niem. Das hypochondrische Selbst) obejmuje dwie

podskale: hipochondryczne wiązanie lęku (niem. Hypochondrische Angstbindung; HYA) oraz narcystyczna korzyść z choroby (niem. Narzißtischer Krankheitsgewinn; NAK).

W badaniu wykorzystano następujące wskaźniki narcyzmu: ogólny narcyzm (N), ja zagrożone (IN), klasyczne ja narcystyczne (IIN), ja idealistyczne (IIIN), ja hipochondryczne (IVN), ja bezradne (OHS), utrata kontroli nad afektem/impulsami (AIV), derealizacja/depersonalizacja (DRP), podstawowy potencjał nadziei (BAH), ja małosłowne (KLS), negatywne ja cielesne (NEK), izolacja społeczna (SOI), pierwotne wycofanie się (ARR), ja wielkościowe (GRS), tęsknota za idealnym ja (SIS), żądza pochwał i potwierdzania własnej wartości (GLB), narcystyczny gniew (NAW), ideał samowystarczalności (AUI), dewaluacja obiektu (OBA), ideał wartości własnego ja (WEI), ochrona siebie przez symbiozę (SYS), hipochondryczne wiązanie lęku (HYA), narcystyczna korzyść z choroby (NAK).

Wyniki uzyskane przez osoby badane w zakresie ogólnego poziomu narcyzmu skategoryzowano, korzystając z dolnego i górnego kwartyła. Przyjęto, iż wyniki mieszczące się w grupie 25% najniższych to niski poziom narcyzmu, zaś wyniki mieszczące się w grupie 25% najwyższych to wysoki poziom narcyzmu. Wyniki mieszczące się w pozostałych 50% zakodowano jako średni poziom narcyzmu.

Do pomiaru wskaźników agresji: agresji ogólnej (AQ), agresji fizycznej (AQ_AF), agresji werbalnej (AQ_AW), gniewu (AQ_GN) i wrogości (AQ_WR) wykorzystano Kwestionariusz Agresji Bussa i Perry'ego (Buss-Perry Aggression Questionnaire Scale) w polskiej adaptacji L. Kirwil. Kwestionariusz Agresji jest samoopisową miarą ogólnego poziomu agresywności jako stałej cechy osobowości oraz tendencji do reagowania różnymi formami agresji. Skala zawiera 29 stwierdzeń opisujących różne aspekty agresywnego zachowania i pogrupowanych w cztery podskale: skalę agresji fizycznej (9 itemów), skalę agresji werbalnej (5 itemów), skalę gniewu (7 itemów) oraz skalę wrogości (8 itemów).

Do pomiaru wskaźników autoagresji (AA): autoagresji instrumentalnej (AA_INSTR; kod: 3), autoagresji emocjonalnej (AA_EM; kod: 2) i braku autoagresji (AA_BRAK; kod: 1) wykorzystano następujący system kodowania: (3) – osoba badana została przypisana do tej grupy w przypadku stwierdzenia przez osobę oceniającą występowania jakiegokolwiek motywu instrumentalnego autoagresji, jak na przykład chęć bycia przeniesionym do innej celi czy zakładu karnego; (2) – osoba badana została przypisana do tej grupy w przypadku stwierdzenia przez osobę oceniającą braku motywów instrumentalnych autoagresji; (1) – osoba badana została przypisana do tej grupy w przypadku stwierdzenia przez osobę oceniającą braku aktów autoagresji.

¹ W niniejszej pracy autorzy zastosowali nazewnictwo wymiarów oraz podskal opisywanego kwestionariusza narcyzmu w oparciu o literaturę niemieckojęzyczną [12].

5. Wyniki badań

Do analizy zebranych danych użyto pakietu statystycznego Statistica v. 8.0. Analizę statystycznej zależności między psychopatią a agresją oraz narcyzmem i agresją przeprowadzono z użyciem współczynnika korelacji r Pearsona. Do analizy statystycznych różnic w średnim poziomie psychopatii oraz w średnim poziomie narcyzmu u osób badanych zaliczonych do grupy autoagresji instrumentalnej, autoagresji emocjonalnej oraz braku autoagresji, wykorzystano test Newmana-Keulusa. Analizę statystycznego związku między psychopatią a agresją w zależności od poziomu narcyzmu przeprowadzono z wykorzystaniem współczynnika korelacji R Spearmana.

Analiza statystycznej zależności między psychopatią a agresją wykazała istnienie słabych pozytywnych związków wskaźnika psychopatii ze wskaźnikiem agresji ogólnej, jak również ze wskaźnikami agresji fizycznej, gniewu i wrogości. W zakresie podskal psychopatii wykazano istnienie przeciętnego pozytywnego związku wskaźnika czynnika antyspołecznego stylu życia ze wskaźnikiem agresji fizycznej oraz słabych pozytywnych związków ze wskaźnikami gniewu i agresji ogólnej. Wskaźnik komponentu antyspołecznego wykazywał słabe pozytywne związki ze wskaźnikami agresji fizycznej, gniewu oraz agresji ogólnej. Z kolei wskaźnik komponentu behawioralnego wykazywał przeciętny pozytywny związek ze wskaźnikiem agresji fizycznej (przy czym był to najsilniejszy związek wśród wszystkich uzyskanych zależności), a także słabe pozytywne związki ze wskaźnikami gniewu, wrogości oraz agresji ogólnej. Nie wykazano istotnych statystycznie zależności między wskaźnikami czynnika I, komponentu afektywnego czy komponentu interpersonalnego psychopatii a żadnym ze wskaźników agresji. Szczegółowe dane dotyczące wszystkich uzyskanych korelacji (zarówno istotnych, jak i nieistotnych statystycznie) wskaźników psychopatii z poszczególnymi wskaźnikami agresji przedstawia tabela I.

Analiza statystycznej zależności między narcyzmem a agresją wykazała istnienie słabego pozytywnego związku wskaźnika ogólnego narcyzmu ze wskaźnikami agresji ogólnej i gniewu oraz przeciętnego pozytywnego związku ze wskaźnikiem wrogości. Nie wykazano istotnych statystycznie zależności między wskaźnikiem ogólnego narcyzmu a wskaźnikami agresji fizycznej czy werbalnej. W zakresie poszczególnych podskal narcyzmu wykazano istnienie silnego pozytywnego związku wskaźnika agresji ogólnej ze wskaźnikami utraty kontroli nad afektem/impulsami oraz narcystycznego gniewu, przeciętnego pozytywnego związku ze wskaźnikami: ja zagrożonego, klasycznego ja narcystycznego, ja hipochondrycznego, ja bezradnego i derealizacji/depersonalizacji oraz słabego pozytywnego związku ze wskaźnikami: klasycznego ja narcystycznego, ja hipochondrycznego,

ja małego, negatywnego ja cielesnego, dewaluacji obiektu oraz narcystycznej korzyści z choroby. Wykazano również istnienie silnego pozytywnego związku wskaźnika wrogości ze wskaźnikiem utraty kontroli nad afektem/impulsami, przeciętnego pozytywnego związku ze wskaźnikami: ja zagrożonego, ja hipochondrycznego, ja bezradnego, derealizacji/depersonalizacji, ja małego, narcystycznego gniewu, negatywnego ja cielesnego i narcystycznej korzyści z choroby oraz słabego pozytywnego związku ze wskaźnikami: klasycznego ja narcystycznego, dewaluacji obiektu, hipochondrycznego wiązania lęku, pierwotnego wycofania się oraz izolacji społecznej. Nie wykazano występowania istotnych statystycznie zależności między którymkolwiek ze wskaźników agresji a wskaźnikami: ja idealistycznego, podstawowego potencjału nadziei, ja wielkościowego, tęsknoty za idealnym ja, żądz pochwał i potwierdzania własnej wartości, ideału samowystarczalności, ideału wartości własnego ja czy ochrony siebie przez symbiozę.

Szczegółowe dane dotyczące wszystkich korelacji (zarówno istotnych, jak i nieistotnych statystycznie) wskaźników narcyzmu ze wskaźnikami agresji przedstawia tabela II.

Analiza statystyczna związku między psychopatią a agresją w zależności od poziomu narcyzmu wykazała istnienie przeciętnego pozytywnego związku wskaźnika ogólnej agresji ze wskaźnikiem czynnika behawioralnego psychopatii w grupie osób wykazujących niski poziom narcyzmu. W grupie osób wykazujących średni poziom narcyzmu wykazano istnienie przeciętnego pozytywnego statystycznego związku wskaźnika psychopatii ze wskaźnikiem agresji ogólnej. Najsilniejszym pozytywnym związkiem w zakresie wskaźników agresji okazał się przeciętny pozytywny związek wskaźnika komponentu behawioralnego psychopatii ze wskaźnikiem agresji fizycznej. W grupie osób o wysokim poziomie narcyzmu nie wykazano istnienia żadnych statystycznie istotnych związków psychopatii z którymkolwiek ze wskaźników agresji. Szczegółowe dane dotyczące wszystkich korelacji (zarówno istotnych, jak i nieistotnych statystycznie) poszczególnych wskaźników psychopatii z poszczególnymi wskaźnikami agresji u osób badanych o niskim oraz średnim poziomie narcyzmu przedstawiają tabele III i IV.

Analiza statystycznych zależności pomiędzy psychopatią a autoagresją wykazała istnienie istotnych statystycznie różnic w poziomie psychopatii w zależności od rodzaju przejawianej autoagresji. U badanych osób zaliczonych do grupy autoagresji instrumentalnej średni poziom ogólnego wskaźnika psychopatii był wyższy niż średni poziom ogólnego wskaźnika psychopatii u osób zaliczonych do grupy bez autoagresji, przy czym powyższa różnica była istotna statystycznie. Średni poziom wskaźnika psychopatii okazał się najwyższy u osób zaliczonych do grupy autoagresji instrumentalnej. Szcze-

główne dane dotyczące średniego poziomu psychopatii w zależności od rodzaju przejawianej autoagresji przedstawiają tabele V i VI oraz rycina 1.

Statystyczna analiza zależności pomiędzy narcyzmem a autoagresją wykazała istnienie istotnych różnic w poziomie narcyzmu w zależności od rodzaju przejawianej autoagresji. U osób badanych zaliczonych do grupy autoagresji instrumentalnej średni poziom ogólnego wskaźnika narcyzmu okazał się wyższy niż średni poziom ogólnego wskaźnika narcyzmu zarówno u osób zaliczonych do grupy autoagresji emocjonalnej, jak i u osób zaliczonych do grupy, w której autoagresja nie występowała. Szczegółowe dane dotyczące średniego poziomu ogólnego narcyzmu w zależności od rodzaju przejawianej autoagresji przedstawiają tabele VII i VIII oraz rycina 2.

6. Dyskusja wyników

Analiza charakteru zachowań agresywnych związanych z psychopatią i narcyzmem pozwoliła na wykazanie istnienia statystycznych zależności zarówno w przypadku psychopatii, jak i narcyzmu, jedynie w odniesieniu do niektórych form agresji.

Wyniki przeprowadzonych badań sugerują, że psychopatia jest związana z tendencją do przejawiania agresji, co wydaje się zgodne z wynikami wcześniejszych badań empirycznych wskazujących, że psychopaci częściej niż osoby niepsychopatyczne popełniają przestępstwa agresywne [15]. Należy podkreślić, że w przeprowadzonych badaniach wykazano, iż psychopatia w istotny sposób wiąże się z podwyższonym poziomem agresji w zakresie ogólnego nasilenia psychopatii oraz w zakresie czynnika II (antyspołeczny styl życia), a także komponentu antyspołeczny i behawioralny. Czynniki I (interpersonalno-afektywny) okazał się niezwiązany z podwyższoną tendencją do zachowań agresywnych. Udowodniono, że osoby o nasilonych cechach psychopatycznych wykazują najsilniejsze skłonności do przejawiania zachowań agresywnych w postaci agresji fizycznej oraz gniewu, natomiast najsłabsze do przejawiania agresji w jej mniej bezpośrednich formach, jak wrogość czy agresja werbalna.

Związek narcyzmu z agresją również uwidocznił się jedynie w stosunku do niektórych form agresywnego zachowania, przy czym powyższy efekt był wyraźniejszy niż w przypadku zależności pomiędzy psychopatią a agresją. Wykazano, że osoby o dużym nasileniu cech narcystycznych odznaczały się znacznie większym ogólnym poziomem agresji oraz wrogości niż osoby o małym nasileniu narcyzmu. Warto zaznaczyć, że silniejsza zależność pomiędzy narcyzmem a agresją ujawniono w przypadku poszczególnych cech składających się na konstrukt narcyzmu niż w przypadku ogólnego nasile-

nia cech narcystycznych, co wskazuje na zróżnicowaną strukturę omawianego zjawiska. Uzyskane wyniki dowiodły, że narcyzm w najbardziej ewidentny sposób wiązał się z wrogością oraz z gniewem, przy czym zależność ta dotyczyła najsilniej cech związanych z poczuciem zagrożenia ja, brakiem kontroli nad afektem i impulsami popędowymi, poczuciem bezradności i narcystycznym gniewem. Narcystyczna agresja okazała się również związana z negatywnym ja cielesnym, tendencją do poniżania siebie i uzależniania swojej samooceny od oceny ze strony otoczenia, nieufnością w stosunku do innych oraz izolacją społeczną. Z agresją w przypadku narcyzmu były także związane narcystyczne tendencje hipochondryczne w postaci nadmiernego przywiązywania wagi do własnej cielesności. Narcyzm w porównaniu z psychopatią w znacznie mniejszym stopniu okazał się połączony z agresją werbalną i fizyczną, które wiązały się głównie z takimi cechami narcystycznymi, jak poczucie bezradności i pustki oraz narcystyczny gniew, a także brak kontroli nad impulsami. Warto zaznaczyć, że poczucie bezradności i narcystyczny gniew wiązały się także z agresją fizyczną u psychopatów, co może sugerować podobny mechanizm prowadzący w obu przypadkach do zachowań agresywnych [2]. Wydaje się, że agresja związana z narcystycznymi cechami gniewu i bezradności może być traktowana jako wielkościowa forma kompensacji poczucia pustki i niskiej wartości, które, w świetle wyników przeprowadzonych badań, charakteryzują zarówno jednostki narcystyczne, jak i psychopatyczne. Powyższe dane dobrze wpisują się w zaproponowany przez Baumeistera model, zgodnie z którym agresja u jednostek narcystycznych pojawia się jako odpowiedź na zagrożenie własnego *Ego* (ang. *threatened egotism hypothesis*) i często powstaje jako odpowiedź na przeszkodę stojącą na drodze do realizacji potrzeb jednostki. Wydaje się, że hipoteza zagrożonego *Ego* znajduje potwierdzenie zarówno w przypadku narcyzmu, jak i psychopatii [2, 6]. Sugeruje się jednak, że narcystyczny gniew może być w przypadku psychopatii mniej związany z potrzebą aprobaty społecznej niż w przypadku narcyzmu, przy którym społeczne umotywowanie agresji osiąga znacznie większe nasilenie. Uzyskane wyniki wskazują także, że wspólną płaszczyzną agresji wiążącej się zarówno z narcyzmem, jak i psychopatią, jest duże nasilenie gniewu, który intensyfikuje zachowania agresywne i powoduje nieprzyjemne napięcie emocjonalne [4]. Psychopatia i narcyzm mogą jednak łączyć się z odmiennymi sposobami rozładowywania napięcia emocjonalnego towarzyszącego agresji. W przypadku osób psychopatycznych agresja może przyjmować formy bardziej bezpośrednie w postaci agresji fizycznej, natomiast przypadku osób narcystycznych gniew może przyjmować postać bardziej pośrednią i przejawiać się w stale towarzyszącej jednostce wrogości. Powyższa różnica prawdopodobnie wynika z nasilonej u osób narcystycznych potrzeby potwierdza-

nia siebie w oczach innych oraz nadwrażliwości na krytykę, które powodują, że jednostki narcystyczne są mniej skłonne do reagowania otwartą agresją niż psychopaci [4, 5, 8, 11].

Warto podkreślić, że pomimo potwierdzenia związku pomiędzy psychopatią a agresją większość zależności pomiędzy poszczególnymi czynnikami i komponentami psychopatii a poszczególnymi rodzajami agresji (mierzonymi Kwestionariuszem Agresji AQ Bussa i Perry'ego) okazała się słaba (z wyjątkiem zależności pomiędzy czynnikiem II oraz komponentem behawioralnym a agresją fizyczną, które były zależnościami o umiarkowanej sile). Mając na uwadze powyższe wyniki badań oraz literaturę dotyczącą charakteru agresji u psychopatów i osób narcystycznych, warto się zastanowić nad rodzajem agresji mierzonej Kwestionariuszem Agresji oraz zasadnością stosowania powyższego narzędzia do pomiaru agresji u psychopatów. Jest prawdopodobne, że Kwestionariusz Agresji odnosi się w dużym stopniu do skłonności jednostki do przejawiania agresji o charakterze emocjonalnym (zarówno na poziomie fizycznym, jak i werbalnym), pomijając jej aspekt instrumentalny. W przypadku osób narcystycznych emocjonalne zachowania agresywne, zwłaszcza w reakcji na społeczną zniewagę czy też krytykę, wydają się najczęściej przejawianymi formami agresji, co jest związane z takimi cechami narcystycznymi, jak utrata kontroli nad impulsami czy narcystyczny gniew, typowymi dla narcyzmu. Natomiast w przypadku osób psychopatycznych zachowania agresywne o charakterze emocjonalnym są tylko jednym z aspektów przejawianej agresji obok agresji mniej emocjonalnej, nieplanowanej i skierowanej na bardziej określony cel [15]. Wskazuje się, że psychopatyczni zabójcy popełniają oba rodzaje przestępstw – zarówno zabójstwa emocjonalne (dokonywane na przykład w przebiegu kłótni), jak i zabójstwa precyzyjnie planowane i dokonane bez udziału komponentu afektywnego. Natomiast osoby niepsychopatyczne bardzo rzadko dopuszczają się zabójstw o charakterze instrumentalnym. Tendencje do agresji emocjonalnej u psychopatów są raczej związane z takimi ich cechami, jak impulsywność czy też narcystyczny gniew oraz brak kontroli afektu i impulsów popędowych. Z drugiej strony za agresję instrumentalną są bardziej odpowiedzialne takie cechy psychopatów, jak brak empatii, powierzchowna uczuciowość czy też umiejętność wykorzystywania innych do własnych celów [14]. Powyższe różnice pomiędzy rodzajami agresji przejawianymi przez osoby narcystyczne i psychopatyczne mogą częściowo wyjaśniać, dlaczego w przeprowadzonych badaniach narcyzm okazał się w większym stopniu niż psychopatia związany z agresją (mierzoną Kwestionariuszem Agresji). W świetle powyższych rozważań zasadne jest bardziej szczegółowe przeanalizowanie roli, jaką w zachowaniach agresywnych psychopatów może odgrywać komponent instrumentalny. Obecnie brak jednak

narzędzi badawczych, które pozwoliłyby na ocenę nasilenia instrumentalności zachowań agresywnych u osób odbywających karę pozbawienia wolności. Do trudności w skonstruowaniu takiego narzędzia zdecydowanie przyczynia się fakt współwystępowania w zachowaniach agresywnych komponentu emocjonalnego i komponentu instrumentalnego. W rezultacie istnieją znaczne trudności w pomiarze obu powyższych typów agresji [4, 7, 14, 15]. Próby kategoryzowania badanych osób w celach empirycznych jako agresywnych emocjonalnie lub instrumentalnie w oparciu o kwalifikację prawną czynu przestępczego często okazują się mało trafne. Bardziej precyzyjne przy badaniu instrumentalności agresji wydaje się ocenianie emocjonalnej i instrumentalnej wartości zachowań agresywnych jako dwóch wymiarów na podstawie jakościowej i ilościowej analizy dokonanego czynu agresywnego [1]. Ponadto analiza związku narcyzmu z nasileniem agresji u psychopatów wykazała istnienie odwrotnie proporcjonalnej zależności pomiędzy poziomem zachowań agresywnych u osób psychopatycznych a poziomem przejawianych cech narcystycznych. Wykazano, że osoby psychopatyczne mają największe skłonności do zachowań agresywnych (mierzonych Kwestionariuszem Agresji) w przypadku średniego nasilenia narcyzmu. Związek między psychopatią a agresją okazał się nieznacznie słabszy w grupie badanych osób o niskim poziomie cech narcystycznych. W grupie badanych osób o najwyższym nasileniu narcyzmu nie wykazano istnienia żadnej zależności między psychopatią a agresją.

W świetle powyższych wyników jest prawdopodobne, że narcyzm może być w znaczący sposób związany z nasileniem lub osłabieniem różnych form agresji przejawianych przez osoby psychopatyczne. Brak zależności pomiędzy psychopatią a agresją u osób wysoce narcystycznych może wiązać się z dużą potrzebą aprobaty społecznej, typową dla narcyzmu, podczas gdy psychopatów cechuje większa obojętność, jeśli chodzi o uczucia i opinie innych ludzi [13, 16]. Sugerowana zależność stanowi kolejną przesłankę wskazującą na wielowymiarowy związek istniejący pomiędzy psychopatią i narcyzmem. Nasilony narcyzm, którego nie należy traktować jako tożsamego z psychopatią, z pewnością często współwystępuje z cechami psychopatycznymi, co może mieć kluczowe znaczenie dla zrozumienia charakteru agresji przejawianej przez psychopatów. Natomiast wyniki uzyskane w przeprowadzonych badaniach a dotyczące autoagresji przejawianej przez osoby o cechach narcystycznych i psychopatycznych wskazują, że osoby badane odznaczające się tendencją do autoagresji instrumentalnej mają znacznie wyższy poziom zarówno psychopatii, jak i narcyzmu niż osoby badane dopuszczające się autoagresji emocjonalnej lub niepopołniające aktów autoagresji. Jest więc prawdopodobne, że zarówno osoby o cechach psychopatycznych, jak i narcystycznych odznaczają się podwyższoną tendencją do kierowania

agresji ku sobie do osiągnięcia własnych celów. Mając na uwadze powyższe wyniki, kluczowe staje się pytanie o zależność zachodzącą pomiędzy psychopatią i narcyzmem a instrumentalnością zachowań agresywnych w przypadku agresji skierowanej ku innym osobom. Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu oraz wyników badań empirycznych należy uznać, że psychopaci mogą być skłonni do wykorzystywania do osiągnięcia własnych celów zarówno agresji, jak i autoagresji. W odróżnieniu od nich, osoby narcystyczne kierowane motywami instrumentalnymi mogą mieć większe tendencje do zwrócenia agresji ku sobie niż ku innym. Przyczyna powyższej różnicy może tkwić ponownie w typowych dla narcyzmu cechach, jak duża potrzeba aprobaty społecznej (która blokuje agresję instrumentalną) połączona z poczuciem zagrożenia i pustki oraz z negatywną i odrzucającą postawą w stosunku do własnej osoby (które nasilają autoagresję instrumentalną). Wydaje się, że psychopatów, w porównaniu z osobami narcystycznymi, cechuje większa obojętność w wyborze obiektu agresji instrumentalnej [13, 16]. W świetle powyższych rozważań konieczne stają się dalsze działania idące w kierunku konstrukcji narzędzi badawczych służących do trafnego pomiaru agresji instrumentalnej.

7. Podsumowanie i wnioski

W przeprowadzonych badaniach wykazano istnienie zależności pomiędzy psychopatią i narcyzmem a podwyższonym poziomem agresji. Duże nasilenie cech psychopatycznych okazało się najsilniej związane z tendencją do przejawiania zachowań agresywnych w postaci agresji fizycznej oraz gniewu, natomiast wysoki poziom narcyzmu okazał się najsilniej związany z podwyższoną tendencją do agresji w postaci wrogości oraz również gniewu. Wykazano także, że recydywistów dokonujących aktów autoagresji instrumentalnej cechuje wyższy poziom zarówno psychopatii, jak i narcyzmu, niż recydywistów dokonujących aktów autoagresji emocjonalnej czy też niedopuszczających się autoagresji. Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły także na uzyskanie istotnej zależności pomiędzy nasileniem narcyzmu a skłonnością do zachowań agresywnych u psychopatów. Osoby o nasilonych cechach psychopatycznych wykazywały podwyższoną tendencję do agresji jedynie przy niskim i średnim poziomie narcyzmu. Wśród osób badanych o najwyższym nasileniu narcyzmu nie wykazano istnienia żadnej zależności pomiędzy psychopatią a agresją.

Uzyskane wyniki wydają się potwierdzać tezę mówiącą o związku zarówno psychopatii, jak i narcyzmu, jedynie z niektórymi rodzajami zachowań agresywnych oraz sugerują, że agresja u osób o cechach psychopatycznych może mieć charakter bardziej instrumentalny niż u osób niewykazujących takich cech. Zasadne wydaje

się więc przeprowadzenie dalszych analiz zmierzających w kierunku konstrukcji narzędzi badawczych służących do trafnego pomiaru emocjonalnej oraz instrumentalnej wartości zachowań agresywnych i autoagresywnych u psychopatów odbywających karę pozbawienia wolności czy też przebywających na oddziałach szpitali psychiatrycznych realizujących środek zabezpieczający. Lepsze poznanie mechanizmów leżących u podstaw agresji u psychopatów mogłoby się z pewnością w znaczący sposób przyczynić do ulepszenia stosowanych programów resocjalizacyjno-terapeutycznych.